

**Коммуникативная компетентность, коммуникативные умения, виды коммуникативных умений будущих социальных педагогов, обучающий тренинг, методические приемы.**

*The article deals with the issues of social communicative competence of future teachers. The focus is on training as an effective means of forming the communicative skills of specialists. Disclosed approaches to the use of trainings and named their most important advantages. Are effective instructional techniques that should be used during the training for the development of communication skills of future social workers.*

*To the primary purposes of the educational training of forming of communicative abilities of future social teachers, it is taken: sensitization of skills of perception; deepening of responsibility for itself; destruction of role stereotypes and opened utterance of senses; awareness of own reasons of activity; adequate perception itself and other participants of training; active contact and collaboration with other members of group; interpersonally openness.*

**Communicative competence, communication skills, types of communication skills of future social workers, educational training, instructional techniques.**

УДК 378.147:371.398

**ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ ДО ПРОЦЕСУ НАДАННЯ ВИЩИМИ  
НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ ДОДАТКОВИХ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ  
ОБДАРОВАНІЙ СТУДЕНТСЬКІЙ МОЛОДІ**

**Я.М. Рудик, кандидат педагогічних наук, доцент**

*Формування комплексу організаційних форм надання додаткових освітніх послуг у навчальних закладах викликане, в першу чергу, освітніми потребами обдарованих студентів. Після законодавчої підтримки таких послуг майже всі вищі навчальні заклади розпочали реалізовувати їх для студентів. Стаття розглядає педагогічні вимоги до процесу надання вищими навчальними закладами додаткових освітніх послуг обдарованим студентам.*

**Педагогічні вимоги, додаткові освітні послуги, обдаровані студенти.**

**Актуальність теми.** Розвиток людства на початку ХХІ століття, зокрема глобалізаційні процеси, бурхливий розвиток інформаційних технологій тощо, вимагають відповідних змін в організації підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Трансформаційні процеси в діяльності навчальних закладів, що спрямовані на створення умов для розвитку інтелектуальних здібностей особистостей, передбачені низкою законодавчих та

нормативних актів, серед яких – закони України "Про освіту", "Про вищу освіту", Державну національну доктрину розвитку освіти України в XXI столітті. Всі ці зміни, в першу чергу, повинні торкнутися обдарованої студентської молоді – майбутньої інтелектуальної еліти України.

**Виклад основного матеріалу.** Проблема забезпечення ефективного навчання обдарованої молоді у вищому навчальному закладі має ряд недостатньо досліджених питань:

- державна підтримка обдарованої молоді на шляху до здобуття вищої освіти та створення ринку робочих місць, що потребують фахівців для здійснення інтелектуально-творчої діяльності;

- забезпечення вищих навчальних закладів висококваліфікованими науково-педагогічними працівниками, підготовка їх для роботи з обдарованою молоддю;

- створення адекватних матеріально-технічних та соціально-побутових умов для навчання обдарованих студентів;

- пошук оптимальних організаційних форм надання додаткових освітніх послуг вищими навчальними закладами обдарованій студентській молоді для здобуття знань, умінь та навичок, що не передбачені робочими навчальними планами відповідної спеціальності.

В Україні для обдарованої молоді створені й працюють 25 колегіумів, понад двісті ліцеїв та майже триста гімназій [1]. Мережа таких навчальних закладів збільшується щороку. Заслугою цього є можливість даних закладів освіти надавати додаткові освітні послуги обдарованим студентам. Іншими словами: формування комплексу організаційних форм надання додаткових освітніх послуг у навчальних закладах викликане в першу чергу освітніми потребами обдарованих студентів. Після законодавчої підтримки таких послуг майже всі вищі навчальні заклади розпочали реалізовувати їх для студентів, але при цьому малась на увазі зовсім інша мета – залучення додаткових фінансових надходжень [2]. Відтак склалася сучасна ситуація у вищій освіті: навчальні заклади надають широкий спектр організаційних форм надання додаткових освітніх послуг, але через брак коштів далеко не кожний обдарований студент може ними скористатися.

Вищесказане дозволяє зробити висновок, що диференційоване навчання обдарованих студентів обумовлено:

- потребами обдарованої студентської молоді в знаннях, уміннях та навичках, котрі не задовольняються під час навчання за традиційними планами та програмами;

- державною потребою у висококваліфікованих фахівцях для стратегічно важливих галузей народного господарства;

- залученням вищими навчальними закладами позабюджетних надходжень від надання платних додаткових освітніх послуг, що спрямовуються на заробітну плату науково-педагогічним працівникам, розвиток матеріально-технічної бази та покращення соціально-побутових умов навчання обдарованих студентів.

Кожна з передумов появи організаційних форм надання додаткових

освітніх послуг у ВНЗ України потребує більш детального розгляду та обґрунтування. Але спочатку слід з'ясувати мотиви, які спонукають обдарованих студентів обирати різні організаційні форми.

Вітчизняні вчені досліджували мотиваційну сферу людської діяльності, в тому числі й студентів вищих навчальних закладів. Серед них В.І. Ковальов, Ю.М. Орлов, П.Г. Лузан, А.К. Дусавицький, С.С. Занюк. У своїх працях дослідники відмічають, що діяльність студентів відрізняється як від діяльності школярів, так і від практичного виконання професійних функцій [3, С. 189-190]. Діяльність студентів за своєю суттю є навчально-професійною, на них посилюються впливи професійних мотивів самоосвіти і самовиховання. Це в свою чергу розкриває можливості й здібності студента під час його професійного розвитку [4].

Впливовим мотиваційним фактором обдарованих студентів під час навчання у вищих навчальних закладах є підготовка до подальшої професійної діяльності. Завдяки інтересу до майбутньої професії студенти прагнуть відповідати високому рівню вимог, які висуває суспільство до майбутніх фахівців, а також намагаються здобути якісну вищу освіту для того, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Основними видами мотивації обдарованих студентів під час вибору організаційних форм надання додаткових освітніх послуг є зовнішня та внутрішня. Зовнішня мотивація спонукає студентів усвідомлювати залежність майбутньої професійної кар'єри від рівня знань, здобутих у вищому навчальному закладі. Але в умовах сучасної вищої освіти та процесів, що відбуваються на ринку праці, даний фактор поки що працює недостатньо ефективно.

Існуюча система навчання експлуатує та перевантажує систему зовнішньої мотивації, практично ігноруючи внутрішню. Головна задача мотивації навчання обдарованих студентів – це така організація навчальної діяльності, яка максимально сприяє розкриттю внутрішнього мотиваційного потенціалу особистості [5]. З метою формування та розвитку внутрішньої мотивації обдарованих студентів у процесі навчання навчальний заклад повинен задовольнити наведені нижче вимоги.

По-перше, забезпечення свободи вибору здібним студентом найефективнішої, на його погляд, форми надання додаткової освітньої послуги. Студент повинен відчувати себе господарем власного рішення під час вибору програми навчання, видів занять, форм контролю тощо. Самостійно обравши ту чи іншу організаційну форму надання додаткових освітніх послуг, студент відчуватиме більшу відповідальність за наслідки такого вибору.

По-друге, мета оволодіння певною сумою знань повинна виходити із запитів, інтересів та прагнень обдарованого студента. Тоді результати навчання будуть відповідати потребам студента. Високий рівень знань сприяє подальшому розвитку внутрішньої мотивації обдарованої особистості. Визначивши мету навчання, реалізуючи її, студент не потребує зовнішнього контролю.

Третя вимога передбачає максимальне усунення зовнішнього контролю, адже оцінка діяльності обдарованих студентів з боку науково-

педагогічних працівників може послабити внутрішню мотивацію.

Четверта вимога орієнтує науково-педагогічних працівників на високі індивідуальні стандарти вихованців. Важливу роль у формуванні мотивації відіграють еталони, з якими людина порівнює отримані від діяльності результати [6]. Кожен студент встановлює для себе особисті стандарти досягнень. Схожий стандарт стосовно досягнень студентів формує й викладач. Він може орієнтуватися на опосередковані суспільно-орієнтовані норми (такий підхід стосується більшості науково-педагогічних працівників) або на індивідуально відносні норми. Другий варіант додає впевненості обдарованим студентам у власних силах, тому що науково-педагогічний працівник заохочує й обґрунтовує досягнення студентів, порівнюючи їх не з результатами інших, а з його власними індивідуальними стандартами, що базуються на минулих успіхах і невдачах.

П'ята вимога обумовлена особистістю науково-педагогічного працівника й характером його ставлення до обдарованої особистості. Для роботи з обдарованою молоддю необхідні викладачі з досвідом педагогічної діяльності та високим професіоналізмом. Отже, науково-педагогічний працівник має бути взірцем професіонального, відповідального, цілеспрямованого, самовідданого ставлення до своїх викладацьких обов'язків, тобто мати високий рівень внутрішньої мотивації.

Для більш широкого залучення обдарованих студентів до використання додаткових освітніх послуг під час здобуття вищої освіти слід значну увагу приділяти проблемам корекції мотивації навчальної діяльності студентів. Наведені вище вимоги при їх дотриманні у навчальному процесі дозволять ефективно розвивати академічні здібності обдарованої молоді, належним чином організувати процес надання додаткових освітніх послуг та створять сприятливі умови для самореалізації обдарованої особистості як майбутнього фахівця.

Процес надання додаткових освітніх послуг здібним студентам слід розглядати впродовж усього навчання в стінах вищого навчального закладу. Спостереження показали, що студенти вищих навчальних закладів, які з першого курсу зацікавилися різноманітними організаційними формами надання додаткових освітніх послуг, продовжують користуватися ними і впродовж наступних років навчання. Але не можна нехтувати бажанням студентів отримати інші організаційні форми, зокрема під час вивчення конкретної навчальної дисципліни.

Вищі навчальні заклади для всебічного задоволення освітніх потреб обдарованих студентів та зміцнення інтелектуального потенціалу держави мають задовольняти комплекс вимог. Їх можна поділити за напрямками таким чином: кадрові, організаційні, дидактичні, соціально-побутові вимоги.

Кадрові вимоги стосуються, передусім, науково-педагогічних працівників, які, працюючи з обдарованими студентами, забезпечують вищий навчальний заклад організаційними формами надання додаткових освітніх послуг. Ось ці вимоги: [7]:

– постійне підвищення власного професійного рівня, педагогічної майстерності, наукової кваліфікації;

– забезпечення високого науково-теоретичного, методичного рівня викладання навчального матеріалу у повному обсязі освітньої програми відповідної спеціальності;

– дотримання норм педагогічної етики, моралі, повага гідності тих, хто навчається у вищих навчальних закладах, виховання любові до Батьківщини, почуття патріотизму й поваги до Конституції України;

– дотримання статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу.

Крім основних вимог, що зазначені в Законі України "Про вищу освіту" [7], науково-педагогічні працівники для роботи з обдарованою молоддю мають відповідати ще й додатковим вимогам, які ставить перед ними вищий навчальний заклад [6].

Такими вимогами є:

– рівень професійної компетентності науково-педагогічних працівників. Під професійною компетенцією науково-педагогічних працівників мається на увазі їх здатність у своїй професійній діяльності вміло поєднувати як традиційні методи навчання, так і сучасні технології, зокрема інформаційні. Як складові професійної компетентності НПП виступають їх уміння виявляти і розвивати здібності та обдарування молоді;

– рівень розвитку особистісних якостей (наявність у НПП творчого підходу до процесу навчання обдарованої молоді, бажання витратити свій вільний час, а іноді працювати й безкоштовно, для навчання зазначеної категорії);

– наявність індивідуальних науково-методичних розробок для роботи з обдарованою молоддю.

Крім вимог до науково-педагогічного персоналу з боку вищого навчального закладу, існують протилежні вимоги з боку науково-педагогічних працівників до вищого навчального закладу. Основні з них – це наявність у вищому навчальному закладі системи стимулювання викладачів для роботи з обдарованою молоддю (такою системою може бути методика визначення рейтингу науково-педагогічних працівників (автор доцент А.В. Шостак), що вже декілька років функціонує у Національному університеті біоресурсів і природокористування України [8, С. 7-11]), а також створення умов для виникнення й розвитку у викладачів інтересу до роботи з обдарованою молоддю [6, 9, 10].

Вищий навчальний заклад може організувати та регулярно проводити семінари-тренінги з підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Передусім, це стосується закладів, які мають у своїй структурі кафедри психолого-педагогічного профілю або мають можливість залучати відповідних фахівців з інших ВНЗ. Відповідальними за проведення таких заходів повинні бути особи, які мають значний практичний досвід роботи з обдарованими студентами та опубліковані праці з питань специфіки такої роботи. Існування семінару-тренінгу в навчальному процесі вищого навчального закладу дозволить не лише здійснювати перепідготовку й підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників для роботи з обдарованою молоддю, а й дозволить підготувати молоде покоління фа-

хівців із числа тих, хто закінчив аспірантуру. Вирішення проблеми кадрового потенціалу вищого навчального закладу для роботи з обдарованою молоддю дасть змогу розробити організаційний напрямок вимог.

Дидактичні вимоги до вищих навчальних закладів, що збираються надавати додаткові освітні послуги обдарованим студентам, передбачають відповідність навчально-пізнавальної діяльності студентів системі дидактичних принципів.

Принцип свідомості реалізується на практиці через розуміння обдарованими студентами мети й завдань організаційних форм надання додаткових освітніх послуг, які вони обирають під час навчання. Завдання науково-педагогічних працівників, що працюватимуть з обдарованою молоддю, – пояснити важливість та суть тієї чи іншої організаційної форми надання додаткових освітніх послуг, а також розкрити перспективи, які відкриваються перед студентом. Через різноманітні види наочних посібників і технічних засобів навчання (електронні презентації, діючі моделі, музейні експонати тощо) у будь-якій організаційній формі надання додаткових освітніх послуг забезпечується присутність принципу наочності. Поняття та абстрактні положення доходять до свідомості обдарованих студентів легше, якщо вони підкріплені додатковими наочними прикладами.

Принципами систематичності та послідовності слід керуватися під час планування форм та строків надання додаткових освітніх послуг. Обрані обдарованим студентом організаційні форми надання додаткових освітніх послуг мають логічно відповідати вивченим навчальним дисциплінам, створювати міцну базу знань для подальшого руху в напрямку здобуття вищої освіти. Тобто в дію вступає принцип міцності. Його дію можна добре прослідкувати в організаційних формах надання додаткових освітніх послуг, що базуються на елементах збагаченого навчання. Таким чином, відповідність комплексу організаційних форм надання додаткових освітніх послуг дидактичним принципам лише черговий раз підтверджує доцільність їх впровадження в навчальний процес.

Серед соціально-побутових вимог, що вимагаються від вищого навчального закладу, слід відзначити наявність бібліотеки з великою кількістю навчально-методичних матеріалів (на паперових носіях та в електронному вигляді), комп'ютеризованих класів з виходом в Інтернет для пошуку інформації як в електронному каталозі бібліотеки, так і у всесвітній мережі, підключення гуртожитків до локальної мережі вищого навчального закладу.

**Висновки.** Вищий навчальний заклад повинен максимально зменшити кількість факторів, які заважають обдарованим студентам самотійно працювати над навчальними проектами, змушуючи вирішувати соціально-побутові проблеми. Чим менше організаційних перепон виникатиме на шляху обдарованої студентської молоді, тим більше її представників висловить бажання отримувати додаткові освітні послуги.

### Список літератури

1. Чи може бути в Україні якісна безплатна освіта. (22.03.05) [WWW документ] URL [http://refine.org.ua/pageid\\_3965-1.html](http://refine.org.ua/pageid_3965-1.html) (23.03.05).
2. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися держа-

вними навчальними закладами: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.01.97 № 38 // Офіційний вісник України, 1997, № 4, С. 30.

3. Зміст і процес підготовки фахівців з механізації сільського господарства / Г.І. Подпрятков, В.М. Манько, П.Г. Лузан; За ред. В.М. Манька. – К.: Національний аграрний університет, 2003. – 408 с.

4. Музика О.О. Мотивація творчої активності технічно обдарованих підлітків: Дис... канд. психол. наук: 19.00.07. – К., 2001. – 181 с.

5. Чирков В.И. Мотивация учебной деятельности. – Ярославль, 1991. – 253 с.

6. Антонова О.Є. Підготовка майбутнього вчителя до роботи з обдарованими учнями як складова його професійної компетентності // Вісник Житомирського державного педагогічного університету. – 2002. – № 9. – С. 120-122.

7. Про вищу освіту: Закон України // Голос України. – 2002. – № 43.

8. Мельничук Д.О., Шостак А.В., Сердюк А.Г. та інші. Рейтинг вищих аграрних закладів освіти: Методичний посібник. – К.: НАУ, 1999. – 80 с.

9. Федоров М.П. Педагогічні умови підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Київський держ. лінгвістичний ун-т. – К., 2000. – 175 с.

10. Хлівна О.М. Формування психологічної готовності до роботи з обдарованими дітьми у студентів педучилища: Дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 1999. – 197 с.

*Формирование комплекса организационных форм предоставления дополнительных образовательных услуг в учебных заведениях вызвано, в первую очередь, учебными потребностями одаренных студентов. После законодательной поддержки таких услуг почти все высшие учебные заведения начали реализовывать их для студентов. Статья описывает педагогические условия предоставления вузами дополнительных образовательных услуг одаренным студентам.*

**Педагогические требования, дополнительные образовательные услуги, одаренные студенты.**

*Formation of complex organizational forms provide additional educational services in schools due, primarily educational needs of gifted students. After legislative support such services, almost all universities have begun to implement their students. For a more extensive involvement of gifted students in the use of additional educational services at higher education should pay special attention to the problems of adjustment motivation of learning activities of students. The requirements in respect of their educational process will effectively develop academic abilities of gifted youth, properly organize the provision of additional educational services and create favorable conditions for self-gifted person as a future professional. Each of the prerequisites of organizational forms provides additional educational services in universities Ukraine needs more detailed consideration and justification. The article examines the educational requirements for the delivery of higher education institutions additional educational services to gifted students.*

**Pedagogical conditions, additional educational services, gifted students.**